Психолого-педагогічна підтримка дітей і молоді в умовах воєнного стану. Фокус: емоційне відновлення, безпека в освіті, адаптація до змін

Psychological and Pedagogical Support for Children and Youth in Martial Law. Focus: Emotional Recovery, Safety in Education, Adaptation to Change

Олег Семененко [A]
Corresponding author: д. військ. наук, професор, заступник начальника науково-дослідного інституту з наукової роботи, e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0001-6477-3414

Лілія Семененко [B]
старший викладач кафедри іноземних мов, e-mail: selin-ua@ukr.net, ORCID: 0000-0002-5628-3586

Олександр Водчиць [C]
к.тех.наук, доцент, начальник кафедри військової підготовки, e-mail: agv64agv@gmil.com, ORCID: 0000-0002-3294-76323

Марія Ярмольчик [C]
доктор філософії, начальник науково-дослідної лабораторії, e-mail: LinkinFan357@ukr.net, ORCID: 0000-0001-9917-0189

Станіслав Петренко [C]
викладач, e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0001-5369-1683

Максим Поливода [C]
старший викладач, e-mail: polivodamo@ukr.net, ORCID: 0000-0002-4673-008X

Oleh Semenenko [A]
Corresponding author: Dr of military Sciences, Professor, deputy head of the Central Research Institute of the Armed Forces of Ukraine for scientific work, e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0001-6477-3414

Lilia Semenenko [B]
Senior Lecturer, Department of Foreign Languages, e-mail: selin-ua@ukr.net, ORCID: 0000-0002-5628-3586

Oleksandr Vodchyts [C]
Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Military Training, e-mail: avg64avg@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3294-7632

Mariia Yarmolchyk [C]
Doctor of Philosophy, Head of the Research Laboratory, e-mail: LinkinFan357@ukr.net, ORCID: 0000-0001-9917-0189

Stanislav Petrenko [C]
Lecturer, e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0001-5369-1683

Maksym Polyvoda [C]
Senior Lecturer, e-mail: polivodamo@ukr.net, ORCID:0000-0002-4673-008X

[A] Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України, Київ, Україна
[B] Національний університет оборони України, м. Київ, Україна
[C] Кафедра військової підготовки Національного авіаційного університету, Київ, Україна

[A] Central Research Institute of the Armed Forces of Ukraine, Kyiv, Ukraine
[B] National Defense University of Ukraine, Kyiv, Ukraine
[C] Department of Military Training of the National Aviation University, Kyiv, Ukrain

Received: April 20, 2025 | Revised: April 28, 2025 | Accepted: April 30, 2025

DOI: 10.33445/sds.2025.15.2.25

Мета роботи: розглянути основні особливості психолого-педагогічної підтримки українських дітей і молоді в умовах воєнного стану. Головний фокус дослідження сконцентрувати на емоційному відновленні дітей і молоді під час війни, забезпеченні безпеки в освіті, та адаптації до змін.

Метод дослідження: робота базується на аналізі ефективних інструментів емоційного відновлення, розробленні механізмів забезпечення психологічної безпеки в освітніх закладах та сприянні формуванню життєстійкості дітей і підлітків у сучасних умовах нестабільності.

Результати дослідження: проведено аналіз сучасних досліджень з теми психолого-педагогічної підтримки дітей і молоді в умовах воєнного стану; визначено ключові напрями виміру психолого-педагогічної підтримки дітей і молоді в умовах воєнного стану; проведено аналіз складових кожного виміру та визначено проблеми – особливості – шляхи вирішення цих проблем; розроблено практичні рекомендації для підвищення психолого-емоційного відновлення дітей і молоді в умовах триваючого воєнного стану в Україні.

Теоретична цінність дослідження: стаття розширює наукові уявлення про психолого-педагогічну підтримку українських дітей і молоді в умовах воєнного стану. Запропоновані підходи та рекомендації можуть бути

Purpose: to consider the main features of psychological and pedagogical support for Ukrainian children and youth in martial law. The main focus of the study is to concentrate on the emotional recovery of children and youth during the war, ensuring safety in education, and adaptation to change.

Method: The work is based on the analysis of effective tools for emotional recovery, the development of mechanisms for ensuring psychological safety in educational institutions, and the promotion of the resilience of children and adolescents in modern conditions of instability.

Findings: an analysis of modern research on the topic of psychological and pedagogical support for children and youth in martial law conditions was conducted; key areas of measurement of psychological and pedagogical support for children and youth in martial law conditions were identified; an analysis of the components of each dimension was conducted and problems - features - ways to solve these problems were identified; practical recommendations were developed to improve the psychological and emotional recovery of children and youth in the conditions of ongoing martial law in Ukraine.

Theoretical implications: The article expands scientific ideas about psychological and pedagogical support for Ukrainian children and youth under martial law. The proposed approaches and recommendations can be used to improve state policy in the

використані для вдосконалення державної політики у сфері освітньої діяльності та розробки освітніх програм.
Тип статті: теоретичний, описовий, практичний, методичний.

field of educational activities and the development of educational programs.
Paper type: theoretical, descriptive, practical, methodical.

Ключові слова: воєнний стан, гуманітарна місія, діти та молодь, психологічна боротьба, освіта, психолого-педагогічна підтримка, військова освіта, психологічна безпека в освіті, емоційне відновлення, професійна підготовка, освітні технології.

Key words: martial law, humanitarian mission, children and youth, psychological struggle, education, psychological and pedagogical support, military education, psychological safety in education, emotional recovery, professional training, educational technologies.

Вступ

Сучасні реалії воєнного стану в Україні, спричинені повномасштабною агресією російської федерації, кардинально змінюють не лише геополітичну ситуацію у світі, але й щоденне життя кожної української родини, зокрема дітей і молоді. Війна проникає в освітній простір, сімейні стосунки, психоемоційне середовище, залишаючи глибокий слід у психіці, поведінці та системі цінностей неповнолітніх громадян [1].

У таких умовах питання психолого-педагогічної підтримки дітей і молоді набуває виняткового значення. Це не лише гуманітарний, а й стратегічний напрям, що визначає майбутнє країни. Розв’язання проблем емоційного відновлення, гарантування безпечного освітнього середовища, формування здатності до адаптації у змінених обставинах є ключовими чинниками збереження психологічного здоров’я, соціальної стійкості та освітнього потенціалу підростаючого покоління [2].

Особливої актуальності дана тематика набуває у контексті триваючої російсько-української війни, в умовах якої Україна вимушено стала полігоном не лише воєнного протистояння, але й психологічної боротьби за свідомість і добробут власних громадян. Діти та молодь переживають численні травмуючі фактори: втрату близьких, вимушене переміщення, дезінтеграцію соціальних зв’язків, нестабільність і загрози в навчальному процесі, що вимагає комплексної психолого-педагогічної відповіді [3].

Попри те, що інші країни лише починають переймати український досвід реагування на ці виклики, сама Україна змушена в оперативному порядку формувати національні підходи, моделі й методики підтримки дітей і молоді. Саме тому наукове вивчення психолого-педагогічної підтримки в умовах воєнного стану є не лише своєчасним, але й вкрай необхідним для забезпечення цілісного розвитку особистості, підтримки емоційного балансу та стабільності освітнього процесу [4].

Теоретичні основи дослідження

Аналіз сучасних досліджень з теми психолого-педагогічної підтримки дітей і молоді в умовах воєнного стану [1–14] виявляє значну увагу до трьох ключових напрямів, а саме: емоційного відновлення, забезпечення психологічної безпеки в освіті та сприяння адаптації до змін. Огляд основних джерел, що висвітлюють ці аспекти, показує, що така проблематика надзвичайно актуальна у світі, бо війни продовжуються, а масштаби та їх наслідки тільки зростають, що негативно відбивається на психологічному та емоційному стані не тільки дітей та молоді, але й їх батьків. Психолого-емоційний баланс у світі порушений, а наслідки його ще нас чекають в майбутньому.

Проведемо аналіз основних сучасних джерел, які тим чи іншим чином торкаються тематики дослідження. Розглянемо, які аспекти вони розкривають, а які залишилися без уваги авторів.

Наприклад, розглянемо тему дослідження за напрямами:

1. Емоційне відновлення: робота з травмою та стресом.

У [5] показано значне зростання внутрішніх (тривога, депресія) та зовнішніх (поведінкові) проблем у дітей після початку повномасштабної війни в Україні. Основними факторами ризику виявлено прямий досвід війни та стрес батьків. Необхідні подальші

дослідження щодо довгострокових наслідків війни на психічне здоров'я дітей та підвищення ефективності втручань.

У [6] описано зростання кількості дітей, які звертаються за психологічною допомогою, та підкреслюється важливість арт-терапії та інших методів для емоційного відновлення. Визначено необхідність систематичних досліджень ефективності різних терапевтичних методів у контексті війни.

2. Психологічна безпека в освіті: школа як простір підтримки.

Порівняльне дослідження в Україні та Польщі у [7] аналізує готовність майбутніх учителів працювати з дітьми, які постраждали від війни. Виявлено потребу в розвитку стійкості та медіаграмотності педагогів. Необхідно розробити програми підготовки вчителів до роботи в кризових умовах.

Пілотне дослідження в у [8] оцінює ефективність психосоціальних втручань для дітей під час війни в Україні, зосереджуючись на зниженні стресу та покращенні міжособистісного функціонування. Автори визначають необхідність масштабних досліджень для підтвердження ефективності таких втручань.

3. Адаптація до змін: розвиток стійкості та гнучкості.

Дослідження у [9] виявило п’ять ключових процесів, що сприяють стійкості української молоді: позитивне мислення, почуття контролю, усвідомлення та регуляція емоцій, близькі особисті стосунки та підтримка спільноти. Необхідні програми, що навчають молодь навичкам стійкості та адаптації.

У [10] підкреслена ефективність психологічних втручань у підвищенні стійкості молоді, що пережила військові дії. Потрібні дослідження щодо довгострокової ефективності таких втручань.

4. Особливі групи: діти з інтелектуальними порушеннями.

Дослідження у [11] розглядає психологічну підтримку дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах війни, виявляючи високий рівень стресу та потребу в спеціалізованій допомозі. Необхідно розробити адаптовані програми підтримки для цієї вразливої групи.

Незважаючи на наявні результати досліджень, але сьогодні в умовах триваючої війни існує потреба в: розробці та впровадженні довгострокових програм психологічної підтримки для дітей та молоді; підготовці педагогів до роботи в умовах кризи та з дітьми, які пережили травму; створенні адаптованих програм для особливих груп, таких як діти з інтелектуальними порушеннями; проведенні масштабних досліджень ефективності різних втручань та програм підтримки.

Постановка проблеми

Повномасштабна війна, розв’язана російською федерацією проти України, спричинила безпрецедентні виклики для системи освіти, психічного здоров’я та соціального середовища, у якому зростають діти й молодь. Порушення звичного укладу життя, досвід втрати, евакуації, руйнування, постійна загроза небезпеки – усі ці фактори призводять до глибоких травматичних переживань, які особливо гостро позначаються на психоемоційному стані дітей та підлітків.

Попри те, що низка вітчизняних і міжнародних досліджень уже торкаються питань емоційної травми, шкільного середовища як чинника безпеки, а також формування стійкості в умовах війни, їх здебільшого характеризує фрагментарність або зосередженість на окремих аспектах. Не вироблено цілісного підходу до психолого-педагогічної підтримки дітей та молоді, що б одночасно охоплював емоційне відновлення, забезпечення психологічної безпеки в освітньому просторі та формування адаптивності до змін – як нової реальності, в якій доводиться жити й навчатися.

Крім того, залишаються недостатньо вивченими питання ефективності практик психологічної підтримки в умовах тривалого воєнного конфлікту, особливо для дітей із особливими освітніми потребами, переміщених осіб, тих, хто зазнав окупації або втрати. Водночас зростає запит на підготовку педагогів до роботи в умовах кризи, інтеграцію психолого-педагогічної підтримки в освітню політику громад і трансформацію освіти як простору відновлення, а не додаткової травматизації.

У цьому контексті постає нагальна потреба в комплексному дослідженні підходів, практик і моделей психолого-педагогічної підтримки дітей і молоді в умовах воєнного стану. Такий аналіз має на меті виявити ефективні інструменти емоційного відновлення, розробити механізми забезпечення психологічної безпеки в освітніх закладах та сприяти формуванню життєстійкості дітей і підлітків у сучасних умовах нестабільності.

Результати

Вимір психолого-педагогічної підтримки охоплює три ключові напрями, а саме: емоційного відновлення дітей і підлітків; забезпечення психологічної безпеки в освітньому середовищі; сприяння адаптації до змін як нової норми життя.

1. Емоційне відновлення: цілеспрямована робота з травмою.

Війна – це травма, яка зачіпає навіть тих, хто фізично не перебуває в зоні бойових дій. Діти втрачають рідних, змушені тікати з дому, стають свідками руйнувань, гинуть під час обстрілів або проживають досвід окупації. Ці події формують посттравматичні реакції, які без належної підтримки ризикують трансформуватись у довготривалі порушення психоемоційного розвитку.

Сьогодні впевнено можна стверджувати, шо емоційне відновлення має бути інституціоналізованим, інтегрованим у шкільну, дошкільну та позашкільну освіту.

До основних конкретних напрямів реалізації можна віднести:

психологічна перша допомога (ППД) – обов’язкова навичка для кожного педагога, вихователя, шкільного психолога;

тренінги для освітян із виявлення тривожних симптомів, деструктивної поведінки, втрати інтересу до життя;

різні види терапії – арттерапія, казкотерапія, ігротерапія – ефективні інструменти безпечного опрацювання травматичного досвіду;

групи взаємопідтримки серед дітей, зокрема тих, хто є внутрішньо переміщеними особами або пережив окупацію;

присутність стабільного, чуйного дорослого (вчителя, наставника, батька/матері) як чинник емоційної рівноваги дитини.

Психолого-педагогічна підтримка – це не тільки про допомогу фахівця. Це нова культура взаємодії з дитиною або підлітком, де кожен дорослий має бути емоційно грамотним, уважним і надійним.

2. Психологічна безпека в освіті: школа як опора, а не джерело стресу.

У воєнних умовах школа перестає бути лише навчальним закладом – вона перетворюється на острів соціальної стабільності. Це місце, де дитина має отримати відчуття спокою, захищеності та передбачуваності.

Однак на практиці ситуація складна, тому що: достатньо значна кількість шкіл не мають укриттів; не обладнані тривожними кнопками чи системами оповіщення; шкільні психологи перевантажені, або відсутні зовсім; педагоги часто не мають наставництва та підтримки у кризових ситуаціях.

Що потрібно робити? Дамо відповіді на це запитання:

по-перше – визначити національні мінімальні стандарти безпеки у закладах освіти – як фізичної, так і емоційної;

по-друге – розробити алгоритми дій у разі тривоги, обстрілу, панічної атаки – доступні дітям, вчителям, батькам;

по-третє – впровадити психоедукацію – регулярні заняття про емоції, саморегуляцію, навички подолання стресу;

по-п'яте – створити територіальні психологічні служби, які працюватимуть із громадами, школами, гуртками;

по-шосте – стимулювати профілактику емоційного вигорання серед учителів через групи підтримки, супервізії, відновлювальні практики.

Ключовим меседжом для усіх повинно стати те, що школа має бути простором довіри, а не джерелом тривоги. Саме тут дитина має відчути, що її бачать, чують і розуміють.

3. Адаптація до змін: формування гнучкості та життєстійкості.

Сучасне покоління українських дітей живе в умовах постійної турбулентності: евакуації, зміна форм навчання, втрата домівки, вимушена міграція, відсутність стабільного майбутнього. Саме тому критично важливо сформувати у них адаптивне мислення, психологічну гнучкість та навіть базові навички самодопомоги.

Завдання педагогіки у воєнний час – переорієнтувати освіту на:

смисли, а не лише знання, тобто зменшити кількість фактологічного матеріалу, натомість приділити увагу критичному мисленню, творчості, комунікації;

адаптивний підхід до навчання, тобто зміст, темп, формат повинні відповідати психоемоційному стану дитини, а не лише календарному плануванню;

цифрову трансформацію, тобто організація безперервного навчання навіть у евакуації, в укриттях чи на тимчасово окупованих територіях;

підготовку дітей до життя в змінному середовищі, тобто навчити ставити запитання, планувати, помилятися, вибачати, пробачати.

Основна ідея цієї трансформація – це зміни. І зміни – це не "тимчасовий хаос", а нова реальність, у якій дитина має право бути активним учасником, а не лише жертвою обставин.

У табл. 1 розкрито результати аналізу складових кожного виміру психолого-педагогічної підтримки дітей і молоді в умовах воєнного стану, а також розкрито найбільш значущі проблеми її реалізації в Україні, визначено особливості за кожною проблематикою, а також можливі практичні шляхи їх подолання (вирішення).

Актуальність такого дослідження зумовлена тривалим характером війни росії проти України, що спричинила системні соціальні, психологічні та освітні виклики для підростаючого покоління. У сучасних умовах психолого-педагогічна підтримка дітей і молоді є не лише гуманітарною потребою, а критичною умовою для забезпечення національної стійкості, збереження психічного здоров'я та майбутньої інтеграції молодих громадян у повоєнне суспільство.

Особливої актуальності набуває пошук ефективних моделей допомоги, здатних працювати в умовах нестабільності, обмежених ресурсів, часто за відсутності безпечного середовища. Це дослідження спрямоване на виявлення критичних зон, які потребують негайного реагування на рівні як державної політики, так і локальних освітніх та соціальних ініціатив.

Психолого-педагогічна підтримка в умовах війни – це багатовимірна система, що має поєднувати роботу з травмою, створення безпечного освітнього простору та розвиток навичок адаптації. Український контекст визначає необхідність швидких, але глибоко обґрунтованих рішень. Ключовим чинником успіху є інтеграція всіх трьох вимірів у стратегії освіти, охорони здоров'я, місцевого самоврядування та безпеки.

Таблиця 1 – Аналіз складових кожного виміру: проблеми – особливості – шляхи вирішення

Вимір підтримки	Складова	Особливості для українських дітей	Основні проблеми	Шляхи подолання
1. Емоційне відновлення	Психологічна перша допомога	Часто не отримували навіть базової підтримки	Відсутність системних програм, недостатня обізнаність вчителів	Впровадження ППД у школах і громадах, навчання педагогів
	Робота з травмою (ПТСР, тривога)	Травми втрати, бомбардувань, переселення	Відсутність фахівців у закладах освіти	Співпраця з психологами, мобільні команди допомоги
	Терапевтичні методики (арт, ігра, казка)	Позитивна динаміка в умовах безпеки	Недоступність методів у сільській місцевості	Онлайн-ресурси, підготовка фасилітаторів, закупівля матеріалів
	Соціальна взаємопідтримка	Ізоляція ВПО, складнощі інтеграції в нові колективи	Нерозуміння, ксенофобія, стигматизація	Формування інклюзивних груп, наставництво серед однолітків
2. Психологічна безпека	Безпечний фізичний простір	Часто не мають доступу до укриттів	Школа не відповідає стандартам цивільного захисту	Державне фінансування на безпечні простори, аудит безпеки в школах
	Психоедукація дітей та педагогів	Брак навичок саморегуляції	Відсутність програм з емоційного інтелекту в школах	Введення курсів з психоедукації, тренінги, інтеграція у програми
	Реагування в кризових ситуаціях	Потреба в алгоритмах дій при тривогах, обстрілах	Нерозуміння послідовності дій	Розробка зрозумілих алгоритмів, щотижневі повторення правил
	Робота шкільних психологів/служб	Штат обмежений, перевантажений	Низька зарплата, брак кваліфікації	Створення служб підтримки в ТГ, залучення фахівців з НУО
3. Адаптація до змін	Гнучкість освітніх програм	Часті зміни форм навчання (онлайн, офлайн, укриття)	Недостатньо адаптивних освітніх підходів	Адаптація програм, скорочення "знаннєвого" навантаження
	Розвиток життєстійкості (resilience)	Потребують моделей стабільності та прикладу	Недовіра до майбутнього, апатія	Позитивні приклади, індивідуальна підтримка, розвиток емоційного інтелекту
	Освоєння цифрових інструментів навчання	Часто єдина можливість навчання в евакуації	Брак техніки, нестабільний інтернет	Забезпечення девайсами, адаптовані онлайн-платформи
	Усвідомлення “нормальності змін”	Бажання повернутися до “старого життя”	Тривожність через невизначеність	Педагогіка змін: розмови про сучасність як реальність, а не “тимчасове лихо”

Результати дослідження та орієнтація на сучасний досвід, аналітичні дані, міжнародні практики та результати вітчизняних досліджень показують, що українському суспільству доцільно реалізувати наступні практичні рекомендації для підвищення психолого-емоційного відновлення дітей і молоді в умовах триваючого воєнного стану.

1. Інституційний розвиток системи психо-соціальної допомоги дітям, а саме:

створення системи міжсекторальної координації (освіта, охорона здоров’я, соцзахист, місцева влада) для реагування на психологічні потреби дітей у громадах;

впровадження інституту шкільних психологів і соціальних педагогів у кожному навчальному закладі, з реальним повноваженням та ресурсами;

регулярне фінансування програм психологічної допомоги, зокрема через механізми державно-громадського партнерства.

2. Підготовка фахівців і навчання дорослих, а саме:

обов'язкова підготовка педагогів та вихователів з основ психічного здоров'я дітей, посттравматичних реакцій, методів психологічної саморегуляції;

створення онлайн-платформ для батьків, учителів та волонтерів, які б містили: курси з емоційного супроводу дітей; поради щодо комунікації після травми; базові алгоритми надання психологічної першої допомоги;

розвиток спільнот практиків для обміну досвідом і формування професійної підтримки в умовах емоційного вигорання.

3. Інтеграція програм емоційного відновлення в освіту, а саме:

розробка й впровадження адаптованих програм соціально-емоційного навчання (SEL) у школах;

регулярне проведення занять з арттерапії, казкотерапії, ігротерапії як частини шкільного розкладу або позакласної діяльності;

забезпечення психологічного супроводу освітнього процесу — не лише індивідуального, а й групового, з урахуванням вікових і ситуаційних потреб.

4. Розвиток середовищ підтримки для дітей та молоді, а саме:

створення в громадах центрів психоемоційного відновлення для дітей і підлітків — як стаціонарних, так і мобільних;

розширення практики груп взаємопідтримки (підліткових, сімейних, для дітей ВПО чи тих, хто пережив втрату);

організація тематичних таборів, заходів, творчих ініціатив, спрямованих на розвиток життєстійкості, позитивного самосприйняття, комунікації.

5. Національна інформаційна кампанія, а саме:

запуск просвітницької кампанії з акцентом на важливість психічного здоров'я дітей у воєнний час;

поширення коротких відео, інфографік, порадників через медіа та соціальні мережі для батьків і педагогів;

дестигматизація звернення за психологічною допомогою — через публічні історії, підтримку лідерів думок, відкрите висвітлення цієї теми в школах і громадах.

6. Моніторинг і дослідження, а саме:

запровадження національної системи моніторингу психоемоційного стану дітей і молоді в умовах війни (у партнерстві з НУО, ООН, ЮНІСЕФ, академічними установами);

регулярне оновлення рекомендацій на основі нових досліджень, практик і контекстуальних змін;

збір і аналіз локальних даних щодо ефективності програм підтримки для адаптації інтервенцій під реальні потреби.

Практична реалізація більшості рекомендацій спрямована на створення цілісної, системної та гуманістичної моделі психолого-педагогічної підтримки, що стане не лише відповіддю на травму війни, а й запорукою формування стійкого покоління, здатного до розвитку, емпатії та національного відновлення.

Висновки

Сьогодні треба зрозуміти, що психолого-педагогічна підтримка дітей у воєнний час – це не лише гуманітарна місія. Це державницький вибір. Психолого-педагогічна підтримка дітей та молоді в умовах війни – стратегічне завдання національного масштабу.

Від того, як ми сьогодні подбаємо про психічне здоров'я та життєстійкість дітей та молоді, залежить те, якою буде Україна завтра:

сильною чи роздробленою;

відкритою чи травмованою;

активною чи апатичною.

Це наша спільна відповідальність – формувати покоління, здатне не лише вижити, а й творити майбутнє.

Фінансування

Це дослідження не отримало конкретної фінансової підтримки.

Конкуруючі інтереси

Автори заявляють, що у них немає конкуруючих інтересів.

Список використаних джерел

1. UNICEF (2023). Psychosocial Support for Children in Armed Conflict. URL: https://www.unicef.org/reports/psychosocial-support-children-armed-conflict
2. Міністерство освіти і науки України (2024). Безпечне освітнє середовище в умовах війни. URL: https://mon.gov.ua/ua/news/bezpechne-osvitnye-seredovishche-v-umovah-vijni
3. Save the Children (2023). The Mental Health and Psychosocial Needs of Children in Ukraine. URL: https://www.savethechildren.net/news/ukraine-mental-health-crisis
4. Національна психологічна асоціація України (2023). Рекомендації з надання психологічної допомоги дітям і підліткам під час війни. URL: https://npa-ua.org/recommendations-children-war
5. Loades, M. E., et al. (2023). Change in child mental health during the Ukraine war: evidence from a large sample of parents. *European Child & Adolescent Psychiatry*. URL: https://link.springer.com/article/10.1007/s00787-023-02255-zSpringerLink
6. Reuters. (2025). Emotional trauma piles up for Ukraine's children three years after invasion. URL: https://www.reuters.com/world/europe/emotional-trauma-piles-up-ukraines-children-three-years-after-invasion-2025-02-20/
7. Budnyk, O., & Sajdak-Burska, A. (2023). Pedagogical Support for Ukrainian War-Affected Children: Future Teachers' Readiness to Work in Crisis. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. URL: https://journals.pnu.edu.ua/index.php/jpnu/article/view/7157journals.pnu.edu.ua+1ruj.uj.edu.pl+1
8. Cambridge University Press. (2023). Psychosocial Support Interventions for Children During Ongoing War in Ukraine: A Pilot Study. *Prehospital and Disaster Medicine*. Cambridge University Press & Assessment. URL: https://www.cambridge.org/core/journals/prehospital-and-disaster-medicine/article/psychosocial-support-interventions-for-children-during-ongoing-war-in-ukraine-a-pilot-study/0B904B64245FB1EF61E5285CE4D2B573
9. Frontiers in Psychology. (2024). Resilience processes among Ukrainian youth preparing to build resilience with peers during the Ukraine-Russia war. URL: https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2024.1331886/full
10. Sodolevska, V. (2024). The Impact of War on the Mental Health of Youth: The Role of Resilience and Psychological Interventions. Psychosomatic Medicine and General Practice. URL: https://e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/532e-medjournal.com
11. Rudenok, A., et al. (2023). Psychological Support for Children with Intellectual Disorders in War Conditions. BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience. URL: https://lumenpublishing.com/journals/index.php/brain/article/view/5588

References

1. UNICEF (2023). Psychosocial Support for Children in Armed Conflict. Available from : https://www.unicef.org/reports/psychosocial-support-children-armed-conflict
2. Ministry of Education and Science of Ukraine (2024). Safe Educational Environment in Wartime. URL: https://mon.gov.ua/ua/news/bezpechne-osvitnye-seredovishche-v-umovah-vijni
3. Save the Children (2023). The Mental Health and Psychosocial Needs of Children in Ukraine. Available from : https://www.savethechildren.net/news/ukraine-mental-health-crisis
4. National Psychological Association of Ukraine (2023). Recommendations for Providing Psychological Assistance to Children and Adolescents in Wartime. Available from : https://npa-ua.org/recommendations-children-war
5. Loades, M. E., et al. (2023). Change in child mental health during the Ukraine war: evidence from a large sample of parents. *European Child & Adolescent Psychiatry*. Available from : https://link.springer.com/article/10.1007/s00787-023-02255-zSpringerLink
6. Reuters. (2025). Emotional trauma piles up for Ukraine's children three years after invasion. Available from : https://www.reuters.com/world/europe/emotional-trauma-piles-up-ukraines-children-three-years-after-invasion-2025-02-20/
7. Budnyk, O., & Sajdak-Burska, A. (2023). Pedagogical Support for Ukrainian War-Affected Children: Future Teachers' Readiness to Work in Crisis. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. Available from : https://journals.pnu.edu.ua/index.php/jpnu/article/view/7157journals.pnu.edu.ua+1ruj.uj.edu.pl+1
8. Cambridge University Press. (2023). Psychosocial Support Interventions for Children During Ongoing War in Ukraine: A Pilot Study. *Prehospital and Disaster Medicine*. Cambridge University Press & Assessment. Available from : https://www.cambridge.org/core/journals/prehospital-and-disaster-medicine/article/psychosocial-support-interventions-for-children-during-ongoing-war-in-ukraine-a-pilot-study/0B904B64245FB1EF61E5285CE4D2B573
9. Frontiers in Psychology. (2024). Resilience processes among Ukrainian youth preparing to build resilience with peers during the Ukraine-Russia war. Available from : https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2024.1331886/full
10. Sodolevska, V. (2024). The Impact of War on the Mental Health of Youth: The Role of Resilience and Psychological Interventions. Psychosomatic Medicine and General Practice. Available from : https://e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/532e-medjournal.com
11. Rudenok, A., et al. (2023). Psychological Support for Children with Intellectual Disorders in War Conditions. BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience. Available from : https://lumenpublishing.com/journals/index.php/brain/article/view/5588